

SOCIALE ONTBINDING

22 september 1972

Goedenavond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Ons onderwerp voor heden dient van meer actuele aard te zijn. Daarom wil ik eens met u spreken over:

SOCIALE ONTBINDING

Met deze titel doel ik op een steeds meer op de voorgrond tredend verschijnsel: de mensen geraken van elkaar steeds meer geïsoleerd, de samenhangen in de maatschappij worden hierdoor in steeds mindere mate door menselijke verhoudingen bepaald en in steeds sterkere mate door bezits- en machtverhoudingen die niet in de mens zelf berusten.

Ik kan u dit waarschijnlijk nog het beste duidelijk maken, wanneer ik een vergelijking maak. Want zelfs nu nog zijn er wel primitieve volkeren die bijvoorbeeld geen geld kennen. Er bestaan voor hen wel ruilmiddelen, maar die zijn niet erg belangrijk en regeren hun samenleving niet. Bij deze volkeren die gemeenlijk vanuit uw standpunt zeer arm zijn, en levend vaak ook onder de druk van de elementen, bestaat de noodzaak zich met elkaar bezig te houden en op elkaar te vertrouwen. Men helpt elkaar, niet door elkaar alles maar cadeau te geven, maar door op elk ogenblik dat de mens iets nodig heeft, hem het recht te geven dit van anderen te vragen. Men krijgt dit dan als een soort leen, en de gever verwacht er dan ook iets voor terug wanneer dit mogelijk is. Maar de gever is geheel bereid alles wat hij heeft, met u te delen en u te helpen op elke wijze waarom u vraagt. Hij doet dit niet alleen maar uit menselijkheid of edelmoedigheid, maar omdat dit nu eenmaal een deel is van zijn levenspatroon. Morgen kan hij immers in soortgelijke omstandigheden verkeren. Dan is hij degene die een wapen nodig heeft, hulp nodig heeft om een rivier over te steken, of is hij degene die geen voedsel meer heeft. En dan moet ook hij bij anderen aan kunnen kloppen.

Een dergelijke wijze van leven brengt de mensen er toe sociale patronen op te bouwen die bijzonder sterk zijn en ook zeer vast van opbouw. Alles wordt bepaald door gewoonten die het karakter krijgen van riten. Haast hebben is bijvoorbeeld iets wat zelfs bij de meest dringende verzoeken niet mag worden getoond. Elk verzoek kan gedaan worden, maar dient wel gedaan te worden in de vastgelegde vorm en volgens de gebruiken. Een dergelijk verzoek weigeren is onmogelijk, zoals trouwens het direct weigeren van enig verzoek in dergelijke gemeenschappen als onmogelijk wordt ervaren. Slechts een zijdelingse weigering is toelaatbaar. Meestal geldt in dergelijke gemeenschappen ook dat je niemand, zelfs een vreemdeling, een directe leugen moogt vertellen. Wel mag je ontwijkende antwoorden geven of de ander in de waan laten dat hij gelijk heeft, terwijl je weet dat zijn denkbeelden volkomen verkeerd zijn.

Dergelijke opvattingen vormen een menselijke gemeenschap met sterke gebondenheden. De mensen vertrouwen op elkaar, weten wat zij aan elkaar hebben en zullen in die gemeenschap dan ook altijd weer - juist door dit sociaal patroon en de onderliggende noodzaak tot saamenhorigheid - snel en juist reageren. De groep weet wat belangrijk is en maakt het belangrijke steeds weer mogelijk en waar, zonder zich daarbij ooit af te vragen of de een meer offers daarvoor zou moeten brengen dan de ander. Zo nodig zal men daarover later nog wel eens spreken, maar eerst moet het noodzakelijke worden gedaan.

Stel hiertegenover nu de moderne maatschappij en laat ons als voorbeeld Nederland nemen. Dit land, met op het ogenblik, indien ik mij niet sterk vergis, meer dan 50 politieke partijen en partijtjes, bestaat uit grote groepen van mensen die gezamenlijk wel voor het heil van het vaderland beweren te ijveren, maar in feite daaraan niets doen.

De buurtschappen en gemeenschappen bestaan uit mensen die, juist wanneer zij het wat beter hebben en het 'goed kunnen doen', nu niet bepaald zijn daadwerkelijk iets voor het welzijn van de naaste te verrichten en die zich baseren op een bezitsfilosofie. Niet voor niets hoor je, ook in de zogenaamde beschaafde landen dat, wanneer het er werkelijk op aan komt, juist de arme mensen het royaalste zijn, wanneer anderen in nood zijn. Dit is natuurlijk, want zij leven nog onder omstandigheden waarbij die loyaliteit voor hen een emotionele noodzaak is, daar zij door te geven voor zich het recht scheppen van anderen te verwachten dat men ook hen zal geven en helpen, wanneer dit werkelijk noodzakelijk is.

O, men zal het zo niet beredeneren. De samenhangen die men in de Nederlandse gemeenschap aantreft, zijn vaak deplorabel te noemen. Kijk bijvoorbeeld eens naar de vakbondsbeweging. Men zal dan moeten constateren dat deze oorspronkelijk uit één groep onderling sterk verbonden arbeiders voortkomende groep langzaam maar zeker devalueerde naar een machtslichaam dat dankzij de steun van de arbeiders, maar vaak ook in tegenspraak tot de belangen van de arbeiders, door machtlievenden gemanipuleerd wordt, terwijl werkelijke gevoelens van samenhang alleen nog gesimuleerd worden door leuzen. Binnen deze groepen zowel als binnen de maatschappij is er voor de mens geen mogelijkheid meer zichzelf te zijn. Indien men tracht dit toch te bereiken, is er onmiddellijk een macht die je verbiedt zo te handelen en te denken, en je voor zowel je denkwijze als handelwijzen voorschriften geeft die niets meer met de eigen gevoelens, noodzaken of achtergronden te maken hebben. Aan de andere kant moedigt diezelfde macht je aan om steeds zoveel mogelijk van anderen te profiteren en wel door zoveel mogelijk van anderen te verlangen, zonder trots alles te aanvaarden, wat men maar krijgen kan en dan daarvoor zo weinig mogelijk terug te geven. Het is dit laatste patroon wat ik als een teken van een werkelijke sociale ontbinding wil beschouwen, daar het een ontmenselijking van de gemeenschap ten gevolge heeft.

In uw maatschappij treedt in steeds meer landen en in steeds concretere mate terreur op als actiemiddel. Steeds meer groepen proberen zich door te zetten, zonder zich af te vragen of de middelen wel passend en menselijk zijn. Wat rond 20 jaren geleden nog hoofdzakelijk als regeringsterreur, dus een zich met alle middelen handhaven van een establishment of groep voorkwam - waarbij kan worden aangenomen dat de terreur wel niet door allen wordt goedgeheten, maar in ieder geval nog uitgaat van een groep, die door de meesten wordt gesteund, en het bewaren van een bepaalde leefwijze nastreeft, zo zien wij nu steeds sterker kleine groepen tegen de gehele gemeenschap optreden. Voorbeelden daarvan treffen wij in Frankrijk aan rond de 50-er jaren. Maar van die tijd af horen wij steeds meer van zeer kleine groepen die de meest krankzinnige stunts uithalen en voor anderen belangrijke zaken of personen trachten te vernietigen, alleen maar om de wereld duidelijk te maken dat zij er zijn.

Dit vormt zeker niet alleen de achtergrond van de terreur van bijvoorbeeld de Zwarte September of de Black Panthers. Het is eveneens de achtergrond van terreurbewegingen die wij in uw eigen land aantreffen - bepaalde delen van de zogenaamde rode jeugd bijvoorbeeld. De behoefte zelf iets te betekenen en als persoon invloed in de gemeenschap uit te oefenen is zowel de achtergrond van een meer anarchistisch gerichte groep als de Bader Meinhofgroep, als van andere, meer fascistisch getinte groepen. Allen zoeken als zeer kleine groepen een erkenning van de gemeenschap af te dwingen die zij op een andere wijze in deze zich langzaam ontbindende maatschappij niet meer kunnen vinden. En daar de maatschappij steeds minder waarden handhaaft, die alleen menselijk zijn en op grond van de gemeenschap zonder meer van betekenis zijn, vinden dergelijke groepen nergens maatstaven volgens welke zij zich kunnen trachten te handhaven en iets van persoonlijk belang en verbondenheid met de gemeenschap op kunnen bouwen.

Men stelt wel dat in de moderne generaties zeer veel destructieve tendenzen tot ontwikkeling zijn gekomen. In hoeverre die verklaring algemeen juist is, zou men ter discussie moeten stellen, want er zijn zeker vele jongeren die in de eerste plaats opbouwen. Zeker is echter wel dat in alle gevallen in de nieuwste generaties betrekkelijke kleine minderheden groepen vormen die zich tegenover het geheel van de samenleving ten koste van alles zoeken door te zetten. Zeker is ook dat een groot deel van deze groepen dit doet, zonder rekening te houden met bestaande

rechten of rechtsverhoudingen in de maatschappij en wat ernstiger is, zonder rekening te houden met de belangen van de gemeenschap als geheel. Zij ageren gewoon om iets te bereiken of waar te maken wat voor hen belangrijk is, maar vragen zich niet af, in hoeverre dit voor hen zo belangrijke ook belangrijk kan zijn of zelfs maar als regel kan bestaan voor anderen. Zij dwingen als het ware steeds weer beslissingen af en maken het de ander onmogelijk voor zich en op grond van eigen menselijke waarden en waardigheden een eigen beslissing te treffen.

Deze terreur- en pressiegroepen hebben altijd veel redenen om op te treden zoals zij dit doen. Vanuit hen gezien is hun handelwijze logisch en verklaarbaar. Het optreden van de Palestijnse terreurgroepen is volkomen verklaarbaar tegen de achtergronden waaruit zij zijn voortgekomen: Mensen die ontheemd zijn, volgens hun denken en gevoelen geheel ten onrechte. Mensen die sindsdien eigenlijk als een soort bedelaars hebben moeten leven in vreemde landen die hen bovendien voortdurend vertellen dat zij het recht en zelfs de plicht hebben terug te keren naar het land waaruit zij verdreven zijn, maar gelijktijdig niet bereid zijn hen een kans te geven in de eigen gemeenschap op te gaan en zo weer een vrij maatschappelijk leven te voeren. Al kan men de daden van dergelijke groepen niet goedkeuren, zo is het toch begrijpelijk dat die mensen wanhopig worden, wanneer zij steeds meer een geïsoleerde, maar geheel van anderen afhankelijke gesloten gemeenschap worden, en zien dat zij met al hun streven, demonstreren en zelfs ruiterlijk vechten om eigen recht te winnen, niets bereiken. Deze mensen vinden nergens werkelijk gehoor, worden in een positie van minderwaardigheid gedrongen die door hun sociale samenhang onaanvaardbaar wordt. Zij worden vertroost met woorden, terwijl anderen over hun hoofden eigen belang nastreven. Is het zo verwonderlijk dat dergelijke mensen besluiten daden te stellen die de wereld wakker zullen schudden, de mensheid zullen dwingen eindelijk van hun bestaan weer kennis te nemen, zelfs indien dit hen het leven moet kosten?

Mogelijk vindt u een dergelijke reactie krankzinnig en ik veronderstel dat men vanuit het standpunt van de moderne maatschappij hun reacties inderdaad een vorm van krankzinnigheid zou kunnen noemen. Hun wijze van optreden is immers een aantasting van alle bestaande gezagsverhoudingen en een ontkenning van waarden die de wereld heilig noemt ofschoon zij daar zelf vaak de hand mee weet te lichten. Nogmaals: Ik kan de daden van dergelijke mensen niet goedkeuren. Maar aan de andere kant is het alles zo begrijpelijk. Zo is het voor mij begrijpelijk dat een kleine groep jongere lieden die ontdekken dat zij wel geëxploiteerd worden, maar dat er voor hen, ondanks alle mooie woorden, stellingen omtrent hun rechten en dergelijke, feitelijk voor hen niets of zeer weinig wordt gedaan - en zeker niet datgene waarvan zij menen dat het hun recht is, omdat men hen geleerd heeft dit zo te zien, - op een gegeven ogenblik een paar bommetjes leggen bij de een of andere grote firma, die zij mede voor hun werkelijke toestand aansprakelijk menen te mogen stellen. Mogelijk is het onjuist wat zij denken. Hun daden zijn niet in overeenstemming met de geldende opvattingen en een aantasting van de zekerheden en rechten van anderen. Maar kun je hen nu werkelijk kwalijk nemen dat zij zo handelen? Het is in ieder geval verklaarbaar. Ook in dit geval handelt het zich in wezen om een kleine minderheid die geheel geïsoleerd is geraakt van de werkelijkheid en de menselijke samenhangen in een maatschappij die in een staat van sociale ontbinding verkeert.

Een dergelijke minderheid wil in feite alleen maar werkelijk deelhebben aan deze gemeenschap, en menselijke waardigheid winnen, maar kan geen deel van die gemeenschap zijn. De gemeenschap met al zijn elkander bestrijdende en exploiterende belangengemeenschappen laat hen eenvoudig de mogelijkheid niet binnen haar kader tot enig belang en werkelijk menselijk contact te komen. Dergelijke groepen bestaan steeds weer uit jongere mensen die voor de keuze komen te staan: ondergaan in de maatschappij en alle begrip van eigenwaarde prijsgeven, elke gedachte over menselijke samenhangen en waardigheid verliezen, dan wel vechten tegen het nu bestaande. Hun daden kan ik niet goed keuren. Het is jammer dat bijvoorbeeld de Black Panthers moorden hebben begaan - dit hebben zij inderdaad gedaan. Het is vervelend dat zij plunderingen hebben geïnstigeerd dat zij voortdurend ingaan tegen staatsgezag in hun land. Maar aan de andere kant: deze kleurlingen hebben sinds de vrijheidsoorlog te horen gekregen dat zij vrij zijn, dat zij medemensen met in feite gelijke rechten zijn. Zij hebben steeds weer te horen gekregen dat het voor hen mogelijk is in feite de gelijke van elke blanke te zijn, terwijl zij ondanks al hun moeite en streven met alle mogelijke middelen nimmer een daadwerkelijke

mogelijkheid hebben gekregen burgers van een land, leden van een nationale gemeenschap te worden. Er ontstond een soort staat in de staat, een gesloten 'neger'gemeenschap die echter ook in ontbinding komt, nu enkelen wel een soort gelijkberechtigtheid met de blanken waar hebben kunnen maken.

De 'negers' zijn uiteengevallen in meerdere soorten: de groep die nog steeds een soort ghetto voor zich vormt en dit ook niet zou willen ontvluchten, groepen die weten dat zij geminacht worden en zich daaraan onderwerpen. Daarnaast groepen zwarte middenstanders die een zeker levenspeil bereikt hebben en zich binden aan de blanke maatschappij die hen uiteindelijk voordelen en mogelijkheden biedt. Groepen die alles proberen te ontvluchten in bijvoorbeeld religie of een zich uitleven. Allen groepen waarin je geen werkelijke sociale verhoudingen kunt vinden, geen menselijke relatie kunt vinden die overeenstemt met het beeld van menszijn dat je van jongsaftaan voor ogen is gehouden. Zeg mij eens, hoe een neger dan moet reageren, wanneer hij in de steeds voor eigen gevoel en in de ogen van anderen een werkelijk mens wil zijn?

Dit alles is niet de schuld van de minderheidsgroep of van bepaalde mensen. Het is de schuld van de maatschappij die een volkomen verkeerde structuur bezit en deze ten koste van alles in stand houdt, ja, zelfs nog steeds verder doorvoert. Mogelijk vindt u dit een grote beschuldiging. Want uw maatschappij kent zeker ook veel goeds. Maar die maatschappij heeft ook veel goeds uit het leven van de mens weggenomen. Zeker, die maatschappij heeft langzaam maar zeker bijvoorbeeld in uw land voor de mens een bepaalde leefzekerheid geschapen. Je kunt van de wieg tot het graf gaan zonder gevaar te lopen te verhongeren en je zult altijd wel alle nodige medische en andere bijstand kunnen verkrijgen. Dit betekent dat er wat je ook nodig hebt, altijd wel een instantie zal zijn waarop de mens een beroep kan doen. Daar staat echter tegenover dat er geen mensen meer zijn die zich werkelijk, zuiver persoonlijk, met je bezighouden, wanneer je in nood bent. O, wanneer je uit de gevangenis komt is het wel mogelijk dat je hier of daar toevallig een toezichthouder treft, die dan nog wel begrip voor je heeft en die werkelijk tracht je te helpen jezelf te zijn, jezelf te vinden. Maar in de meeste gevallen blijft het ook hier bij een dor en verplicht administratief-sociaal contact.

In uw Nederland is een tijd geweest dat de armen arm waren en de rijken rijk. Maar dacht u dat het nu anders was? Alleen is de rijkdom grotendeels verschoven van direct bezit naar het bezitten van macht en invloed. Dat is het enige verschil. Zeker, armoede kan niet zo gemakkelijk meer worden uitgedrukt in essentiële materiële tekorten. Zij wordt nu eerder in 'ontmondiging' uitgedrukt. Omdat de mensen vroeger elkaar werkelijk nodig hadden, waren zij ook altijd bereid voor elkaar in de bres te springen. Het waren zeker niet allen heiligen. Maar denk eens aan de arme arbeidersbuurten van vroeger in Amsterdam, Den Haag en elders. De mensen daar kenden een werkelijke saamhorigheid. Ook daar kon niemand verhongeren, ook al was er geen sociale zorg in die dagen. Want de burens zorgden. Er was een persoonlijk contact, je was als mens in de gemeenschap iets waard. Je behoud was belangrijk voor de gemeenschap, omdat daardoor de gemeenschap zichzelf kon behouden. Dit was een sociale structuur waarbij het individu zijn belangrijkheid in die structuur dankte aan het feit dat de gemeenschap alleen dankzij de verschillende individuen en hun reacties op elkaar kon voortbestaan.

Kijk echter eens in deze dagen. Er is zeker ook nu nog wel contact tussen burens en men meent het niet kwaad met elkaar. Wanneer je ziek ligt en niemand hebt, is er altijd wel iemand bereid je zo nu en dan een kom soep te brengen. Maar voor de ander is zoiets geen heilig 'moeten' meer. Men voelt zich al heel erg goed dat men zoiets doet, want er zouden toch anderen bestaan, instanties die aan deze gevallen verplicht zijn aandacht te schenken en te zorgen. Je verdedigt elkaar ook niet meer zo sterk. Wanneer er vroeger een dronken man losbrak in geweld, waren er altijd wel mannen in de buurt die zeiden: "dat gaat niet, je kunt niet zomaar iemand lastig gaan vallen". Zij zorgden ervoor dat de te dronkene gekalmeerd werd, desnoods met harde middelen. Daar had men waarlijk geen politie voor nodig. Indien tegenwoordig een dronken man iedereen lastigvalt en mogelijk zelfs onheil sticht, zegt eenieder dat de politie daar toch werkelijk wat aan moet doen en loopt liever een straatje om. Want men ziet het opkomen voor anderen niet meer als een werkelijk deel van de eigen verantwoordelijkheid. Juist dit afschuiven, deze

onverschilligheid zodra eigen inzet noodzakelijk zou zijn, is een kenteken van de sociale ontbinding waarop ik u deze avond wil wijzen. Een onderwerp dat mijns inziens wel zeer actueel is.

Aan het begin van mijn betoog merkte ik bijvoorbeeld reeds op dat Nederland meer dan 50 politieke partijen kent. Wat willen die partijen dan eigenlijk? Zij hebben allen zeker mooie beginselverklaringen. Zoals de christenen altijd weer en overal het evangelie uitdragen, maar er zelf niet naar plegen te leven, zo blijkt ook steeds weer dat de partijen hun mooie programma's en belofte niet in feite naleven. Al die groepen zoeken in feite voor zich naar een stukje van de grote koek van macht en invloed. Mogelijk vindt u het vervelend, wanneer ik zoiets stel en denkt u dat uw partij toch anders is. Zeker, uw partij is mogelijk nog anders. Het zijn natuurlijk alleen de regeringspartijen van het ogenblik die niet deugen en zo dadelijk, wanneer het in den Haag uit 'gebiesheuvel' (red. Barend Biesheuvel) is, gaan wij allen hand in hand met meneer de uil (red. Joop den Uyl) naar het fabeltjesland. Maar gelooft u dat nu werkelijk? Dacht u werkelijk dat het verschil uitmaakt in deze maatschappij, wie er regeert?

Neen dat maakt geen verschil meer uit en ik zal u ook zeggen waarom niet. De verdeling van lasten zal mogelijk uiterlijk wat anders worden, wanneer anderen het bewind gaan voeren. Maar wanneer het erop aankomt, zal eenieder er vooral naar zoeken de regeringsinvloed op allen en de bestedingsmogelijkheid van het gouvernement uit te breiden ten koste van alles, ook ten koste van u. Dat kunt u van mij wel aannemen. Besef dat het hier al lang niet meer om de mensen gaat. Indien het alle regeerders werkelijk om de mensen ging, had uw land reeds lang voldoende en betaalbare woningen. Als het om het geluk van de mensen ging, zou er in uw land geen sprake zijn van een arbeidsreserve - een mooie term voor wat in een andere tijd steuntrekker werd genoemd. Men zou een groot deel van dergelijke problemen in korte tijd op kunnen lossen. Maar ja, in dat geval zou men belangrijke commerciële belangen aan moeten tasten, dan zou men de belangrijkheid van vele groepen en de samenhang van de huidige economie aan moeten tasten.

Men stelt wel dat het een illusie is, een bedrog, wanneer wordt gesproken over de 80 families die Nederland regeren. Dat is het ook, want het zijn er geen tachtig, het zijn er aanmerkelijk minder. Maar zij zijn er. Het zijn kleine groepen rijke en invloedrijke mensen op de achtergrond die uitmaken wat er in uw land uiteindelijk zal gaan gebeuren en niet uw regering, van welke signatuur zij ook moge zijn. Onthoudt dat wel. Wanneer bepaalde machtige belangengroepen in uw land een eis stellen - of het nu Nederlandse groepen zijn of buitenlands kapitaal dat door hen wordt vertegenwoordigd - zo gebeurt uiteindelijk wat zij wensen en niet wat goed is voor u. Er wordt al lang geen rekening gehouden met mensen, maar alleen met wat men belangen noemt en noodzaken. Belangen en noodzaken die er steeds weer toe voeren dat het milieu bijvoorbeeld veel meer verontreinigd wordt dan wel noodzakelijk is, terwijl wanneer het dan toch te erg wordt, de zaak zo wordt gedraaid dat voornamelijk de kleine man voor de kosten op moet draaien. Wanneer men in uw land het milieu weer wat wil verbeteren, kost dit ettelijke miljarden meer, dan hetgeen nu geraamd wordt. En deze gelden zullen voor ongeveer 90% uit uw zak komen, niet uit de zak van degenen die aansprakelijk zijn voor de verontreinigingen.

Belangen en machten zijn in uw maatschappij sacrosanct, omdat zij geen mensen zijn, geen vast beeld hebben en dus niet te beïnvloeden en te regeren zijn als eenvoudige mensen die zich laten sturen, terwijl belangen en machten ook geen werkelijk begrip hebben voor de belangen en noodzaken in de gemeenschap. Je dacht dat de gewone mensen invloed hadden? O ja, wanneer zij in deze dagen erg warmlopen voor een parkje of een stukje natuurschoon, geef je hen schijnbaar even hun zin en wanneer zij dan gekalmeerd zijn, zet je je plannen eenvoudig toch door. Regeringen, instanties, onpersoonlijke machten hebben immers de tijd.

Denk nu niet dat ik de Nederlandse regering aan wil vallen. Uw volk is wat dat betreft, nog heel wat beter af dan de mensen in vele andere landen. Wij weten bijvoorbeeld dat in Engeland een groot deel van de welvaart en het persoonlijk geluk van de Engelsen in feite gedomineerd wordt door een strijd van vakbonden om de macht. Daarbij wordt dan niet gelet op het werkelijk belang en nut van bepaalde acties voor de mens als eenling, maar alleen op de invloed, de macht die

men bereiken kan, de invloed die men zo kan uitoefenen. In de USA staat in feite een kleine groep van enkele concerns plus een grote bankunie aan het hoofd van het land. In Duitsland wordt - in het Westen -, alles in feite geregeerd door drie industriële families plus wederom een bankconcern, in dit geval van internationale aard. Italië wordt op het ogenblik gedomineerd door ongeveer 30 families waarvan de meesten van adel, vijf grote industriële ondernemingen plus een zeer machtig en misdadig consortium.

Denk dus niet dat ik uw land wil aanvallen, wanneer ik stel dat een bepaalde toestand ook in uw land heerst, want ik zou vele voorbeelden kunnen geven van andere landen waarin een soortgelijke machtsconcentratie zelfs tot grotere mistoestanden voert. Maar hoe kan een werkelijk sociale samenleving bestaan, wanneer door het drijven van dergelijke machten de mens steeds weer ontmenselijkt wordt, wanneer, juist hetgeen voor een menselijk en menswaardig bestaan van een mens noodzakelijk is, het wérkelijk contact met de medemens hem steeds meer ontnomen wordt, terwijl hij daarvoor in de plaats hoogstens iets krijgt als een wedstrijd tussen Ajax en Feienoord. Wat heeft een mens eraan, wanneer hij goed kan eten en drinken en niet eens meer weet wat eigenlijk de mensen rond hem zijn wat hen beweegt, wanneer hij eigenlijk met hen niets meer gemeen heeft dan mogelijk het 's avonds stupide naar het blauwe flikkeren van een beeldbuis staren?

Vergeef mij dat ik dit zeg, want het is reeds meer gezegd. Maar voor mij zijn deze dingen symptomen en mogelijk zelfs oorzaken van een sociale ontbinding. Ik heb niets tegen voetballen, wanneer zo de mensen tesamen sport bedrijven. Ik ben echter tegenstander van een voetbal dat tot een massakijksport is geworden die onthardt in 20-eeuwse gladiatorenspelen. Ik heb niets tegen toneel, wanneer de mensen zelf mee kunnen spelen, mee kunnen scheppen, wanneer zij ook zelf op het toneel kunnen staan en degenen die voor hen spelen ook werkelijk kennen voor wat zij in het gewone leven zijn. Ik heb echter bezwaar tegen een van bovenuit geleid cultureel leven dat in feite neerkomt - vergeef mij, kunstenaars - op het eenieder opdienen van een door enkelen bepaald soepje van culturele waarden waaraan iedereen zich dan dient te bezatten of hongerig moet blijven.

Weer heb ik voorbeelden genomen van een sociale ontaarding die in uw land voorkomen. Maar dacht u dat dezen elders niet voorkwamen? Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de Metropolitan opera die nog steeds voornamelijk drijft op de 200 families die er hun loges kopen, ook in het nieuwe gebouw. Maar die kopers hebben, of men zich dit realiseert of niet, daardoor ook een beslissende invloed op de wijze waarop die opera wordt geleid en alles wat aan het volk in het gebouw van die opera zal worden getoond. Zelfs heeft men invloed op de prijzen en bevordert het stellen van zodanige prijzen van toegang, dat men daarmee lekker bepaalde soorten mensen buiten de deur kan houden. Ofschoon openlijk mogelijk de zaak anders wordt voorgesteld, kan eenieder van u met weinig moeite weten dat het door mij gestelde juist is. De smaak en wil van enkelen bepalen wat voor de massa goed kan zijn. Vraag u dan eens af of in verband met een waarlijk sociaal georiënteerde samenleving iets dergelijks niet als een ziekelijk verschijnsel moet worden gezien dat nog verder gaat dan een goed bedoeld paternalisme, daar men niet alleen cultuur, maar ook bepaalde belangen dient.

Wij zitten hier bij elkaar en velen van u kennen elkaar wel. Mag ik u eens vragen u even, even maar, te realiseren dat u zo weinig weet van uw gezellen hier, van uw burens, van de mensen waarmee u werkt enzovoort? Zeker, deze mensen hebben voor u een functie. Zij vormen voor u de achtergrond, een deel van het milieu, maar hoe vaak bent u werkelijk met anderen tesamen, iets menselijk verbonden door begrip en bewust gedeeld belang op grond van wezensinhouden?

Er is in deze tijd maar zelden sprake van een werkelijke gemeenschap en in nog mindere mate van werkelijke gemeenschapszin, zoals deze begeerlijk en voor een werkelijk gezonde sociale samenleving noodzakelijk zouden zijn. Er zijn natuurlijk wel uitbarstingen van wat men in deze dagen gemeenschapszin pleegt te noemen. Maar wanneer je nagaat, hoe die tot stand komen en hoe dit alles gericht wordt, blijkt op de achtergrond steeds weer eenzelfde gemanipuleerd

worden, een onpersoonlijkheid, een ontmenselijking, zelfs al beroept men zich op menselijke sentimenten.

Het zou naar ik meen niet juist zijn, dit alles aan u voor te leggen en het daar dan maar bij te laten. Want wanneer je een negatieve ontwikkeling constateert, moet je ook proberen daar iets tegenover te zetten, een oplossing, een aanwijzing van andere mogelijkheden. Je kunt altijd wel weer problemen aansnijden. Maar ik meen dat dit gemeenlijk alleen zinvol is, wanneer je ook een mogelijke oplossing kunt suggereren. In het tweede deel van mijn betoog wil ik trachten dit te doen.

In de eerste plaats zou ik willen stellen: Zonder uw medemensen bent u niets, ook niet wanneer u bijzonder begaafd of voornaam of machtig bent. Zonder uw medemensen betekent u niets. Probeer daarom allereerst, ongeacht uiterlijkheden en verschijnselen, de gelijkwaardigheid van uw medemensen te beseffen, hen te zien als mensen zoals u ook zelf bent en op deze basis met hen in contact te komen.

In de tweede plaats zou ik u willen zeggen: Er zijn bepaalde ritmische noodzakelijkheden om gestalte te geven aan een sociale structuur, een samenleving. Maar dezen berusten niet op een dwang en bezitten niet altijd een eigen praktische waarde. Zij berusten echter, wanneer, zij werkelijk deugen, op een ervaren utiliteit en bezitten achter de vorm een zeker nut voor de mens of het intermenselijk contact.

Ik wil u geen goede manieren aanbevelen, want een groot deel daarvan is alleen maar komedie. Maar er zijn een aantal mogelijk eenvoudige dingen waarmee je altijd rekening zult moeten houden, wanneer je tot een werkelijk contact met een medemens binnen de maatschappij wilt komen. Het eerste daarvan is: laat vooral uw medemens zelf zijn tempo bepalen. Het tweede: wees altijd bereid te luisteren en reageer eerst op het ogenblik dat de ander u daartoe de gelegenheid geeft, dan wel tot een veelvuldige herhaling van een en hetzelfde punt of argument komt. In de derde plaats: tracht steeds anderen, die kleine handreikingen te geven, die mogelijk onbelangrijk lijken, maar voor wederkerige waardering en contact zo belangrijk zijn, dit echter zonder u de mindere van de ander te voelen of te tonen. Dingen als voor iemand, die wat zwakker is, een asbak aanreiken, een deur openhouden voor een ander, iemand eens even voor laten gaan en dergelijke. Op zich kleine en onbelangrijke dingen, die echter veel kunnen betekenen.

Mogelijk ziet u dergelijke dingen als slaafsheid of meent u dat u dergelijke dingen niet hoeft te doen, omdat zij voor u geen betekenis hebben. Maar er zal in uw leven een ogenblik komen waarop dergelijke kleine attenties ook voor u als zeer belangrijk zullen gaan tellen. Daarom is het goed in elke benadering van de gemeenschap bepaalde zaken vooraf te verankeren, zoals een zeker respect voor elkaar, een niet zonder enige genade elkaar voortdurend willen verdringen en overvleugelen.

Verder dient u althans te proberen begrip op te brengen voor het feit dat elke mens zijn eigen mentale en geestelijke processen heeft. U kunt niet verwachten dat een ander zonder meer uw tempo, uw associaties en gedachtengangen zal kunnen volgen. Daarom moet u eerst eens proberen de gedachtengang van de ander zo goed mogelijk te begrijpen en te volgen, zodat u deze ander ook uw eigen gedachtengangen en bedoelingen duidelijk zult kunnen maken.

Verder ben ik van mening dat men in de gemeenschap, zoals die op het ogenblik is opgesteld, te maken krijgt met veel te grote massa's. Ik ben ervan overtuigd dat, administratief, een stad als Amsterdam of Den Haag te verkiezen is boven een klein dorp, kortom, dat grote bestuursseenheden uit zuiver technisch standpunt de voorkeur verdienen. Maar dit betekent een gelijkschakeling van reeksen groepen en afzonderlijke gemeenschappen met een geheel eigen karakteristiek die nu niet meer tot uiting kan en mag komen. De menselijkheid, de wederkerige herkenning, ja, de betrokkenheid wordt hierdoor dermate geschaad, dat volgens mij alle technische voordelen hiertegen in genadelede op kunnen wegen. Indien u dus de kans krijgt uw mening te laten horen, of zelfs iets te doen in dergelijke gevallen: werkt liever mee aan

decentralisatie dan aan centralisatie. Het is immers juist in de kleinere gemeenschappen dat de mens er eerder toe komt zichzelf werkelijk uit te drukken. Mogelijk is hij in deze kleine groepen niet in staat de meest rationele oplossingen voor zijn problemen te vinden, maar hij heeft aan die oplossing in ieder geval zelf deel, is er werkelijk bij betrokken en zal daarom ook meer verantwoordelijkheid voor zijn gemeenschap willen dragen. Hij zal zich meer aansprakelijk gevoelen voor het geheel en daarom eerder en meer positief reageren waar dit noodzakelijk is. Ontneem de mens een dergelijke persoonlijke verbondenheid en hij meent zich al snel van de werkelijke problemen, ja, van alle mensen en hun problemen zelfs te mogen en te kunnen distantiëren.

Indien u al aan politiek wilt doen, zo zou ik u de raad willen geven zich minder op mooie programma's en leuzen in te stellen. Stel persoonlijke feiten, houdt u bezig met de persoon die u aanvoert. Wanneer iemand leidinggeeft aan een partij, is het niet zo erg belangrijk wat er in het partijprogramma staat. Belangrijker is de vraag, welk karakter de partijvoormannen, de partij, pardon, de lijsttrekker, heeft. Heel belangrijk is het ook na te gaan en te weten, in hoeverre het iemand is die werkelijk zijn woord houdt, te weten of het iemand is die werkelijk en ten koste van alles probeert zijn beloften te houden of niet. Het is belangrijk te weten of een dergelijk iemand een komediant is of niet. Andersgezegd: men zou moeten nagaan of de persoon in kwestie naar buiten toe misschien heel anders probeert te schijnen, dan hij in feite is. Er zijn natuurlijk wel mensen, voor wie een verdere politieke carrière onmogelijk zou worden, wanneer zij op deze basis bezien zouden worden. Maar het is belangrijk dat je probeert iets te weten over, iets te begrijpen van de mens die je steunt, kiest waarmee je samen wil werken. Dit geldt overigens even goed, wanneer het gaat om een voorzitter van de ODV, een kamerlid of - wanneer hier voor u een keuze mogelijk zou zijn in uw land - een minister-president. Zodra je aan iemand vertrouwen moet geven, is het belangrijk te weten, wie hij zelf is en is het van veel minder belang te weten, tot welke groepering hij behoort. Eerst wanneer men ook hier weer terugkeert van de abstracte stellingen tot de mens, zal de mens en de menselijkheid weer meer op de voorgrond komen en zal ook hier begrip, werkelijk contact en samenwerken weer mogelijk zijn.

Krijgt u te maken met godsdiensten en dergelijke, moogt u natuurlijk luisteren naar de boodschap. Maar voor u, zich aan het gezag van de verkondigers gaat onderwerpen, geef ik u wel de raad eens na te gaan, hoe zij hun boodschap in het dagelijkse leven in de praktijk brengen. Indien iemand u deemoed tegenover God en de mens predikt, maar gelijktijdig binnenshuis een tiran blijkt te zijn, zo is er ergens iets niet in orde. Juist wanneer je die strijdigheden ziet, krijg je meer inzicht in de werkelijke mogelijkheden en betekenis van de leer, maar krijg je ook meer contact met de werkelijke mensen van een dergelijke groep. Juist dan verbreekt ook hier weer het massale en onpersoonlijke effect dat zelfs in de godsdienst steeds meer een rol speelt en wordt ook in dit vlak de ontpersoonlijking die de gehele maatschappij bedreigt wat afgeremd.

Indien men rekening houdt met het voorgaande, kan er volgens mij mogelijk nog ergens een halt worden toegeroepen aan deze steeds doorvretende ontbinding van de sociale samenhangen, deze mechanisatie van menselijk leven en lijden. Want de mens heeft mensen nodig en contact met mensen om waarlijk als mens te kunnen leven, om gelukkig te zijn, om bewust te worden. Zonder mensen en contact met mensen is het leven de moeite niet waard en is elke structuur die zich maatschappelijk noemt, maar elke persoonlijke ontwikkeling afwijst, voor de bewustere mens slechts een afschaduwing van wat de hel moet zijn.

Indien u commentaar hebt, bent u nu welkom.

Vraag: Is er geen alternatieve mogelijkheid in de plaats van het geweld dat u zoekt te begrijpen bij die verschillende terreurorganisaties?

Antwoord: U hebt mij zeker niet horen zeggen dat ik terreur goedkeur. Eerder betuigde ik nadrukkelijk het tegendeel. Maar u hebt mij horen zeggen dat deze verschijnselen begrijpelijk zijn. Indien u een alternatieve leefwijze op wilt bouwen, zo is het de vraag of u onder de bestaande omstandigheden er werkelijk iets mee zou kunnen bereiken.

U kunt alleen dan iets bereiken, wanneer uw alternatieve leefwijze en benaderingswijze vervlochten blijft met de algemene leef en denkwijzen, - niet daar tegenover staat, niet daarvan afstand wil nemen en zich als het ware isoleert en afzet tegenover het oude, - maar in dit oude nieuwe waarden tot stand weet te brengen. Ik meen dat de invloed die - niet alleen in Europa, maar ook in gebieden als Rusland - uitgaat van de jongeren die anders denken, alleen reëel belangrijk kan worden, wanneer zij niet de bestrijders van het oude worden, maar de brengers van het goede, het voor beide partijen nog aanvaardbare. Anders ontstaat immers een strijdsituatie die ontaardt in ontmenselijking waarbij beide groepen geen werkelijk contact met elkaar kunnen vinden en men de tegenpartij op de duur niet meer als werkelijk mensen beschouwt. Juist dan zal men geneigd zijn, het eigen gelijk met alle middelen aan te tonen om zo de waarde van eigen stellingen - en persoonlijkheid - aan eenieder duidelijk te maken.

Ik dacht dat u hiermede rekening moet houden. Indien u zich afvraagt of er toch geen alternatieve leefwijze bestaat zo moet ik u antwoorden dat die mijns inziens werkelijk bestaat. Maar zij kan volgens mij niet bestaan uit een zonder meer bestrijden van of een je terugtrekken uit de maatschappij, ik kan mij niet voorstellen dat een enigerlei wijze van leven bestaat waarbij men zich geheel buiten die maatschappij kan plaatsen en gelijktijdig toch bij kan dragen tot het heil en de verbetering van die maatschappij. Je moet dus ervoor zorgen een actieve factor in die maatschappij te zijn en er zeker geen vijand van zijn, maar hoogstens een soort geweten. Ik kan mij iemand voorstellen die normaal binnen het kader van de maatschappij werkzaam is en toch, zowel door de wijze van leven als door het reageren op anderen en zijn belangstelling voor anderen, een persoonlijkheid behoudt die niet gevangen is in de sleur van bijvoorbeeld massaal ambtelijk of massaal sociaal denken. Zo iemand zal steeds weer duidelijk demonstreren dat hij een persoonlijkheid is dat hij zelfstandig denkt dat hij een eigen, voor hem passende wijze van leven kent. Hij zal daarnaast steeds weer aantonen dat hij bereid is de eigen persoonlijkheid, de eigen wijze van leven en de eigen denkwijzen van anderen te aanvaarden. Zo iemand zal alleen de zinloosheid der dingen verwerpen en wijzen op discrepanties die mogelijk bestaan in leer en gedrag bij degenen die aanhang zoeken te winnen. Ik kan mij van zo iemand goed voorstellen dat hij bijvoorbeeld rijksambtenaar is. Maar dan kan ik mij niet voorstellen dat hij luidruchtig protesteert, wanneer de prijs van de koffie op het werk omhooggaat. Wel kan ik mij van hem voorstellen dat hij tot anderen zal zeggen: eigenlijk is dit een verkapte zegen. Kijk naar mij. Ik breng nu tenminste elke dag een fles zuiver vruchtensap mee wat ook voor mijn gezondheid beter is.

Vraag: Hoe moet je reageren op bijvoorbeeld de terreur van die Arabieren? Je kunt die mensen niet opeens anders laten denken

Antwoord: Neen. Maar je kunt wel proberen zelf eens wat anders over die mensen te denken. Ik geloof dat de terreuracties waarover u in het bijzonder spreekt, het zwart-wit denken bij alle anderen heeft aangemoedigd en ik betreur vooral ook dit aspect van de zaak. Ik ben het met u eens dat het gebeurde verschrikkelijk is, niet omdat er doden zijn gevallen, maar om de wijze waarop die doden zijn gevallen. Hoezeer ik dit echter ook veroordeel, toch wil ik u er wel aan herinneren dat op ongeveer hetzelfde ogenblik bijna 200 burgers tijdens een bombardement levend verbrandden dan wel uiteengescheurd werden. Ik wijs u erop dat in dezelfde uren waarin zich het drama van de olympiade heeft afgespeeld, enkele duizenden mensen zijn gemarteld in verschillende gevangenschappen over de gehele wereld waarbij zover mij bekend zeven aan de gevolgen overleden, alleen maar omdat zij de moed hadden te zeggen wat zij dachten, omdat zij niet wensten anderen te verraden of omdat zij geen slaven wilden zijn in daad en denken van groepen, wier optreden voor het onaanvaardbaar en zelfs onbegrijpelijk was.

Vraag: Zuid-Amerika?

Antwoord: Onder meer, maar zeker niet alleen daar. Deze dingen gebeuren in vele landen, helaas. Ik wijs hierop om u duidelijk te maken dat het zinloos doden van jongelieden niets bijzonders is. Maar het door mij genoemde is praktisch onbekend, althans houdt men zich daarmee niet bezig, is men daarover niet verontrust en verontwaardigd. Het belangrijke van de zaak ligt, hoe treurig het feit op zich ook moge zijn, niet in het feit dat deze jonge mensen zijn vermoord. De werkelijke reden voor de algemene verontrusting en emotionaliteit ligt in het feit dat zij werden gedood, terwijl de wereld bezig was een hypocrietisch feest van vrede te vieren

boven een afgrond van ellende. Dat is hetgeen de emoties los doet breken, dit is de achtergrond die dit geval voor de meeste mensen werkelijk significant maakt. Hoe begrijpelijk is de emotionaliteit, wanneer je deze meer objectief probeert te bezien. Het was vooral de schok: Wij vierten een feest. Wie heeft de euvele moed daaraan te komen? Waarbij ik persoonlijk overigens van mening men dat dit een feest is boven een knekelhuis.

Indien ik stel dat ik begrip heb voor de terroristen dat ik kan begrijpen wat hen tot dergelijke daden brengt, zo goed als ik overigens kan begrijpen wat de Portugezen brengt tot hun onmenselijk optreden in Angola en begrijp wat groepen van Argentijnen, Brazilianen, Koreanen en dergelijke er toe brengt terreur uit te oefenen, zo zeg ik niet dat ik het goed heet. Ik betreur dit alles zeer. Maar ik wijs u erop dat dit alles het gevolg is van een sociale ontbinding waarbij de mens als enkeling zelf geen betekenis meer heeft waarbij gehele groepen en gemeenschappen voortdurend worden opgeofferd aan theorieën, stellingen en pogingen macht te verwerven die op zijn minst vraagwaardig mogen heten. Ik keur niet goed, maar tracht u duidelijk te maken dat voor dergelijke mensen het uiterste en meest onredelijke geweld vaak de enige weg lijkt te zijn waardoor zij de wereld kunnen dwingen aandacht aan hen te besteden, zoals anderen de meest onredelijke en verschrikkelijke terreur gebruiken om te verhullen waar zij falen. Mijn argumenten hadden niets te maken met een bijzonder geval, maar hadden tot doel duidelijk te maken, hoe verrot de menselijke maatschappij wel is geworden, wanneer zij steeds grotere en steeds meer groepen naar geweld doet grijpen, omdat hen dit de enige weg tot zelfhandhaving en het behouden van enige betekenis in de wereld schijnt. Er is voor de tegenpartij geen gegrip, geen poging zelfs tot begrijpen, geen medelijden, zowel bij de Arabieren als bij de Israëli.

Zoals er volgens mij geen sprake is van enig werkelijk begrip bij de toch altijd alle misstanden elders zozeer bekritiserende Nederlanders die het wel verschrikkelijk schijnen te vinden, wanneer in een ander land iemand gedood of mishandeld wordt, maar die er zich kennelijk niet al te veel van aantrekken, wanneer in hun eigen land bijvoorbeeld Surinamers in elkaar getimmerd of bij vlucht of verzet gedood worden, omdat zij een overtreding begingen - dus geen misdaad. Ik wijs u op dit alles, omdat het, o zo gemakkelijk is in een algemene verontrusting en verontwaardiging uit te barsten, maar men toch, voor men alles zonder enig onderscheid veroordeelt en alle Palestijnen en Arabieren over één kam scheert zich af zou moeten vragen of men zelfs ooit wel eens iets heeft gedaan, zo de mogelijkheid bestond om bijvoorbeeld de Palestijnen te laten weten dat zij niet alleen gelaten en vergeten worden dat zij geen verworpenen der aarde hoeven te zijn. Zoals men zich af zou moeten vragen of men zijn steun voor Israël werkelijk beperkte tot de rechtvaardige zaken en niet verzuimde dit land erop te wijzen dat dingen als die men daar nu doet - zich gedwongen voelende door omstandigheden, - evenmin aanvaardbaar zijn als het optreden van terroristen? Zoals men Israël er op zijn minst op had moeten wijzen dat hetgeen het heeft gedaan na het laatste conflict, niet bepaald rechtvaardig is en dat men zeker geen recht heeft te denken aan een permanente gebiedsuitbreiding ten koste van andere volkeren. Ik veroordeel en betreur wat door de terroristen is gedaan, maar stel gelijktijdig dat het niet gerechtigd is alleen een optreden van de ene zijde, niet het optreden van de andere zijde te veroordelen.

Dat men dit in het onderhavige geval zeer emotioneel eenzijdig heeft gedaan, kan ik wel begrijpen. Toch moet ik terugkeren tot de essentie van de zaak: Is uw buurman een werkelijk mens voor u of is hij een ambtenaar, een Surinamer, een jood, een onderwereldfiguur of iets dergelijks? Is hij voor u deel van een begrip waar u het mee eens bent of u tegen verzet? Of is het in de eerste plaats voor u een mens die u probeert te begrijpen, iemand, met wie u contact zoekt of hebt? Is uw buurman iemand die u probeert te begrijpen, iemand waarvan u zowel de goede als de kwade kanten beseft, maar die u bereid bent te aanvaarden, omdat hij in de eerste plaats een medemens is? Ik meen dat u zich deze vraag eens ernstig moet stellen en eerst wanneer u die na rijp beraad en eerlijk voor uzelf beantwoord hebt, kunt u mogelijk nog, zij het aarzelend, een oordeel vellen, niet over daden en omstandigheden, maar over mensen en volkeren.

Mogelijk wijst u dan de terreur nog sterker af dan nu, maar kunt u met mij zeggen: terreur is altijd weer het gevolg van onmenselijkheid van anderen. Wanneer staten naar terreur grijpen, is het probleem meestal het handhaven van macht. Wanneer echter idealisten naar dergelijke krankzinnige middelen grijpen, is de reden daarvoor dat zij geen andere mogelijkheid meer zien om zich te doen gelden en zich gehoor te verschaffen. Veroordelen mag mijnentwegen, wanneer men maar beseft dat men er daarmede niet is; zo min als wraak de mens ook in deze gevallen ook maar iets verder brengt - of het nu de 12de septemberbeweging betreft of een andere groep. Je bent er niet met het alleen maar veroordelen van iemand die opeens alle Aziaten uit zijn land uitwijst. Je moogt het onjuist achten, betreuren, afwijzen. Maar je komt pas werkelijk tot een mogelijkheid, iets te bereiken, wanneer je probeert elkaar te begrijpen en elkaar als mensen te erkennen. Je moet elkaar niet beschouwen als toevallig elkaar beroerenden van verschillende groepen levenden, maar innerlijk begrip voor en een innerlijke band zelfs met elkaar zoeken te vinden. Alleen dan zal men in de bestrijding van de terreur werkelijk en blijvend iets kunnen bereiken.

Reactie: Begrip heb ik voor de uitgewezen Aziaten, maar het begrip voor de heer Amin ontbreekt mij.

Antwoord: Wat weer wijst op eenzijdigheid. Wat Amin betreft: deze man wil zijn eigen ras omhoog brengen. Men dient hierbij te beseffen dat dit ras in het verleden kunstmatig en door bepaalde sociaal-economische omstandigheden klein is gehouden. Dat hij nu de heersende kaste, de Aziaten, uitwijst, is onjuist en zelfs krankzinnig. Maar het blijft begrijpelijk dat de man dit doet, nu eindelijk zijn eigen ras aan de macht is. Het gehele maatschappelijke leven werd immers tot op heden door deze Aziaten gedomineerd. Deze Aziaten vormen in dit land de upper-ten. Amin zelf echter stamt niet uit een regerende klasse. Hij is iemand die zich omhooggewerkt had tot een beperkte rang, maar behoorde tot de underdogs. Nu hij eindelijk de bovenhand heeft, wil hij een einde maken aan wat hij voelt als de reden van dit langdurig underdog-zijn, zijn volk en land bezit brengen en zijn eigen mensen de kans geven economisch eigen lot in handen te nemen. Dit maakt zijn handelen niet rechtvaardig, maar maakt het begrijpelijk.

Reactie: Hitler zag het zo ook.

Antwoord: Ook Hitler was in vele opzichten zo dwaas nog niet. Hij heeft een grote fout gemaakt door zich niet te wenden tegen de werkelijke regerenden van zijn land. Hij dorst dit kennelijk niet aan, omdat hij nu eenmaal de steun nodig meende te hebben van bepaalde industrieën en een bepaalde stand. Hitler is altijd een man geweest die veracht werd door de landjonkers. Gebruikt werd hij hoofdzakelijk door het bedrijfsleven dat behoefte had aan een ordelijk land om zo de industrie verder uit te kunnen bouwen. Na de eerste wereldoorlog heerste er in Duitsland lange tijd een grote chaos. Hitler is door belangengroepen, en heus niet alleen Duitse, verkozen als de man die men kon gebruiken om orde te brengen. Het herwinnen van orde en eenheid in het land was - vergeet dit niet - inderdaad noodzakelijk. Indien wij overigens zien, hoe Hitler vooral in het begin van zijn bewind reageerde, blijkt hij het zeker niet zo slecht gedaan te hebben. Zijn grootste fout was dat hij, toen hij een bliksemaflaider nodig had om het volk de verschillende moeilijkheden te verklaren. Want de werkelijk aansprakelijken kon hij ook toen nog niet aan. Daarom is hij begonnen met zijn terreur tegen de joden. Een eenvoudige oplossing, omdat achterdocht en haat tegenover de joden in het gehele land reeds aanwezig was en zelfs historisch daarin verankerd was. Indien men nagaat, hoeveel progroms er juist in dit land altijd weer zijn geweest, is het wel duidelijk dat hij, op grond van de volksmentaliteit, deze jodenhaat aan zou spreken. Let wel, deze haat en achterdocht richtten zich niet tegen de persoon die men kende, maar tegen de onbekende die, en niet geheel ten onrechte, historisch werden gezien als de manipuleerders die het gehele volk uitbuiten en minachtten tegelijk.

Maar kijk dan eens wat Hitler verder heeft gedaan: Hij maakte een einde aan werkeloosheid, heeft zijn arbeiders sociale zekerheden gegeven en voor velen van hen voor een eerste maal de mogelijkheid geschapen werkelijk eens met vakantie te gaan en zelfs eens naar het buitenland te gaan - de 'Kraft durch Freude' reizen. Hij stichtte een fabriek die niet meer alleen voor de bevoorrechte klassenauto's zou maken, zoals tot op dat ogenblik de instelling van alle Duitse autofabrieken was. Want hij persoonlijk is het uiteindelijk die aanleiding gaf tot het stichten van de Volkswagenwerken. Dat hij daarna steeds meer in de greep van bepaalde groepen en door

deze groepen voortdurend weer meer werd gemaakt tot een soort medium dat suggesties volgde van bepaalde zijde en zo zichzelf steeds meer onfeilbaar ging achten is naar ik meen niet geheel zijn schuld. Wij zien dit zo vaak gebeuren. Een nieuwe dictator begint over het algemeen beziel met de beste bedoelingen en vol van goede plannen voor het land dat hij eindelijk kan beheersen. In het begin maakt hij inderdaad voor de gemeenschap de omstandigheden beter. Maar dan komt hij in de greep van de machtsminnaars die hem manipuleren. De mens die velen eerst een engel scheen te zijn, verandert langzaam in een Moloch, een duivel.

Vraag: Maar in Mein Kampf in 1924 zegt hij toch reeds wat hij zal gaan doen?

Antwoord: Het zou mij te ver voeren, hierop geheel in te gaan. Ik wil u slechts zeggen dat het boek 'Mein Kampf' inderdaad ten dele van Hitler zelf stamt, maar slechts ten dele. Een groot deel van hetgeen hij echter neerschreef, is hem wel degelijk door anderen bijgebracht, gesuggereerd. Hitler was immers wat ook blijkt uit zijn eerste jaren van politieke activiteit, in de eerste plaats een soort echo. Om u een voorbeeld te geven: Hitler werd geen leidende figuur in de beginnende nationaal-socialistische beweging - die door anderen beheerst werd - omdat hij werkelijk een nationaal-socialist was, maar omdat hij een goed spreker was. Als zodanig echode hij luidkeels de gedachten van anderen die echter hun inzichten en denkwijzen niet op een dergelijk suggestieve wijze tot uiting wisten te brengen. U hoeft mij overigens hier niet op mijn woord te geloven. Maar zowel voor hetgeen ik stelde omtrent het politieke begin van Hitler, als voor hetgeen mogelijk is geweest tijdens zijn verblijf in de vestinggevangenis, zijn historisch de bewijzen gebracht.

Maar let wel: wij spreken hier niet over Hitler, maar over een bepaald fenomeen dat niet met Hitler geëindigd is en dat ook niet beperkt blijft tot zogenaamde uiterst rechtse denkwijzen. Het is de ontmenselijking waarbij men geen mens meer ziet, maar alleen belangen of functies. Wanneer de menselijke waarde van uw burens voor u wordt bepaald door de functie die zij bekleden en de wagen waarin zij rijden, deugt er iets niet. En wanneer in Duitsland de belangrijkheid van een mens niet bepaald werd door zijn persoonlijke waarde, maar door de vraag of hij wel dan niet Herr Oberdirektor was, dan deugde ook daar op gelijke wijze iets niet. Zodra wij de abstracties en uiterlijkheden die voor de mens kunnen staan, in de plaats stellen van die mens, ontmenselijken wij niet slechts de maatschappij, maar gelijktijdig dringen wij de gehele sociale opzet tot ontbinding, omdat deze alleen voortdurend levend kan functioneren, wanneer er sprake is van mensen die met elkaar contact hebben. Zodra het werkelijk menselijke contact wegvalt, krijgen wij te maken met een soort dorre theorie waarbij de mens beschouwd wordt als een soort onbezielde factor binnen het kader van een ideaal, een planning, het waar maken van een bepaalde leer. Mogelijk noemt u dit fascisme. Maar dan zou u zich toch ook af moeten vragen of in uw land bijvoorbeeld in het optreden van zowel mooie Barend als den Uyl een mate van dit fascisme verborgen ligt. Ik beweer niet dat zij dit systeem aanhangen, maar wel dat beiden tekenen tonen van een bezeten zijn van een theorie waarbij de mens met zijn eigen waarden, behoeften en begeerten voortdurend weer over het hoofd wordt gezien. Want dit over het hoofd zien van menselijke waarden en eigenschappen is volgens mij zelfs de directe aanleiding geworden tot de val van Biesheuvel.

Om af te sluiten nog het volgende: Wanneer wij over dit alles spreken, zo lijkt het u misschien dat het maar weinig te maken heeft met geestelijke waarden en waarheid. In de geest bestaat echter je wereld door alles wat je met anderen tesamen kunt delen, in feite door dat wat jij in anderen en anderen in jou erkennen. Of die wereld een goede of gelukkige is of desnoods een demonische, is voor het merendeel mede afhankelijk van de reële contacten die je met anderen kunt hebben, of het isolement waarin je komt te verkeren, wanneer je de werkelijkheid van anderen niet kunt aanvaarden of begrijpen. Een maatschappij in ontbinding, een sociale samenhang die vervalst in uw wereld, brengt de neiging tot isolement, tot het ontkennen van hetgeen je werkelijk bent en de selectiviteit ten aanzien van de verschijnselen en feiten die je wil aanvaarden. In de geest betekent dit vaak een wegvallen van de mogelijkheid werkelijke en lichtende werelden te beleven, een wegvallen van het werkelijke contact dat anders voert tot geestelijke groei.

Ik heb dit onderwerp dan ook zeker niet alleen uit zuiver politieke of materiële oogmerken aangesneden, hoe actueel het ook is. Het heeft wel degelijk ook geestelijk betekenis. Want daar waar geest en geest met elkaar verwant zijn, daar waar mens en mens, mens en geest elkaar kunnen aanvaarden in hun werkelijke gedaante en gestalte - niet vrezende ook zichzelf te zijn en als zodanig voor anderen kenbaar te zijn - is ware bewustwording mogelijk. Daar is niet alleen een wereld van gelukkige mensen mogelijk, maar ook wel degelijk een wereld van steeds meer bewust wordende mensen en uiteindelijk van bewuste geesten.

Neem mij niet kwalijk dat ik dit nog even stel. Want het gaat bij dit alles niet alleen om uw leven, uw wezen in de stof, maar ook om het lot van de mensheid, uw eigen lot door alle tijden heen. De weg die u volgt, maar ook de weg die de mensheid volgt, komt mede in de verschijnselen die wij bespraken, tot uiting. Vandaar dat ik het verschijnsel van de sociale ontbinding - mogelijk wat fel en scherp - voor u heb behandeld.

Ik dank u voor de aandacht mij gegeven en uw reacties en commentaren. Ik hoop slechts dat ik niemand van u door mijn antwoorden heb geschokt. Ik probeerde de feiten te tonen, zoals zij zijn. Ik heb niemand willen veroordelen, geen terrorist geen dictator, zelfs geen sadist die anderen martelt in gevangenissen, omdat ik weet dat een dergelijke veroordeling op zichzelf nutteloos is, en te zeer besef hoevele factoren je ertoe kunnen brengen zo te zijn en zo te handelen. Ik heb uiteindelijk echter de nadruk willen leggen op de positieve kant. Want nog is de mens in staat zijn medemens werkelijk te erkennen waarlijk zichzelf te zijn. Maar dan moet je bereid zijn, zowel jezelf als de ander in de eerste plaats als mens te zien, ontdaan van allerhande sociale voorhangsels, vrij van dogmatische opvattingen. De mensheid kan nog ten goede keren, wanneer de mensen maar bereid zijn waarlijk met andere mensen samen te werken, zonder de anderen eerst te willen veranderen naar eigen beeld en gelijkenis. Ik dank u voor uw aandacht.

MILIEUVERVUILING

Goedenavond, vrienden.

Ook ik moet actueel zijn. Mijn methode daarbij is gebaseerd op het kort omschrijven van dingen die ik belangrijk vind. Ik noem dit definiëren. Zoals u bekend zal zijn is een zogenaamde definitie van mij geen werkelijke definitie, maar eerder een aspectomschrijving van een deel van het geheel, echter zodanig geformuleerd dat het toch kan gelden als een aanduiding van het geheel. En daar wij nu eenmaal actueel moeten zijn, zal ik maar meteen beginnen met:

Milieuvervuiling: Dit is een verschijnsel dat voornamelijk veroorzaakt wordt door de ergernis van eenieder over het vuil dat anderen lozen.

Ook politiek is nu erg belangrijk. Politiek is een verschijnsel waarbij een rede voortdurend de redelijkheid verdringt.

Dat voert dan tot verkiezingen. Dat ligt voor u nog wel in de toekomst, maar laat mij er ook iets over zeggen. Een verkiezing is een methode om de mensen de illusie te geven dat zij kunnen bepalen wat er gaat gebeuren, zonder dat zij weten wat er aan de hand is.

Dan hebben wij op het ogenlik ook de EEG die ook al een zeer belangrijke ontwikkeling doormaakt. De EEG is een Europese gemeenschap waarin het Europese wel deugt, maar de gemeenschap nog niet. De Benelux echter is al zover vervolmaakt dat de luxe er al af begint te vallen.

Als je al die dingen bij elkaar neemt, moet je wel zeggen: Het is een eigenaardige wereld. Waarom is die wereld zo eigenaardig? Niet omdat zij een wereld is, maar omdat de mensen die erop leven, een illusie koesteren over die wereld die niet klopt met de wereld die werkelijk

bestaat, zodat hun eigen gedrag op vreemde wijze wordt uitgedrukt, strijdig met de werkelijkheid en toch in overeenstemming met het beeld dat zij zich van de wereld gemaakt hebben.

U begrijpt mij? Dat valt mij mee. Maar weet u wat in, uw dagen nog werkelijk een meevallertje genoemd kan worden? Zeker niet het winnen van de 100.000, want dan moet je maar weer meer belastingen betalen en kun je meer verliezen. De enige echte 'mee-valler' lijkt mij in uw dagen degene die je meesleept, wanneer je met je bromfiets onderuitgaat.

Het is een rare tijd. Zo vind ik het ook zo vreemd dat in deze dagen waarin iedereen progressief wil zijn, het Nederlandse socialisme eerder een vorm van behoudzucht blijkt te zijn. En wanneer je zoekt naar het wezenlijke verschil tussen de verschillende politieke partijen, zo blijkt dit te bestaan uit degenen die aan de macht hopen te komen.

En zo zijn er meer van die dingen. Neem nu bijvoorbeeld radio en tv. Die zijn wel actueel, maar het meest opvallend is toch wel dat, wanneer zij werkelijk actueel proberen te zijn, zij eerder sentimenteel en onnauwkeurig zijn. Wanneer zij echter eens nauwkeurig zijn, blijken zij de mensen te vervelen, omdat het dan niet actueel meer is. Vandaar dat de onnauwkeurige en vertekende actualiteit het bij u steeds weer wint van de meer nauwkeurige en minder actuele berichtgeving. Wanneer wij, zoals u nu, lachen over al die dingen, terwijl wij de waarheid ervan beseffen, doen wij iets wat gezond is. Wanneer je iemand au serieux neemt, kom je onder diens invloed, zelfs terwijl je weet dat hij het mis heeft. Maar wanneer je kunt lachen om de discrepanties in hetgeen zij zeggen en doen, kunnen zij je niet meer beheersen.

Ook in het leven zou het invloed hebben overigens. Stel u nu maar eens voor dat de een of andere politieke jongeling een redevoering houdt waarbij alles mooi klinkt maar in strijd is met de werkelijkheid en heel Nederland schaterlacht. Die man zegt voortaan niets meer, die ben je kwijt. Soms is het wat moeilijker om te lachen, wanneer men je overdondert met de problematiek van het moderne leven. Maar stel je dan maar even voor, hoe zo iemand er uit zou zien, wanneer hij in een lange jaegeronderbroek een haring zou staan te eten. Dan lach je. En de kans is groot dat de theoretische problemen al snel plaats gaan maken voor een meer praktische benadering. Door te lachen over alle redenaarstrucjes dwing je degenen die tot je spreken, alle mooie woorden achterwege te laten.

Hebben zij dan toch nog iets werkelijk te zeggen, dan komt het er eenvoudig, begrijpelijk en duidelijk uit. Ik meen het ernstig: lach eens wat meer. Neem jezelf en de wereld niet zo bloedserieus. Dus wanneer dominee u vertelt dat God u roept en dat daar de collecteschaal staat, lach. Voor uw geestelijke lichamelijke gezondheid lijkt mij dat altijd nog beter dan het breien van godsdienstige broekjes voor de negerkindertjes. Lach om jezelf. Per slot van rekening, wanneer je maar enig gevoel voor humor hebt en jezelf ernstig beschouwt, dan heb je al genoeg te lachen. Want wij zijn meestal net zo dwaas als onze naasten. Wanneer wij de moed hebben over onszelf te lachen en dus ook leren lachen om de wereld, komt er een ogenblik dat uit de voortdurend klaterende lach voor ons de waarheid geboren wordt. Niet hatelijk lachen, niet honen, maar begrijpen, hoe komisch en onlogisch men in het leven vaak reageert. Dat bevordert zelfkennis, wereldbegrip en zeker ook geestelijke bewustwording.

Goedenavond.

(verkort)

d.d. 15 september 1972